

Døves erfaring som foreldre

2010/1/0363

Forebygging

Utarbeidet av Joseph J. Murray

Søkerorganisasjon: Norges Døvesforbund

Ekstern instans: Ål folkehøyskole og kurscenter for døde

Prosjektet er støttet av ExtraStiftelsen Helse og Rehabilitering med Extra-midler.

Kapittelinndeling

Innholdsfortegnelse	2
Forord	3
Sammendrag	3
Kap 1. Bakgrunn for prosjektet/Målsetting	4
Kap 2. Prosjektgjennomføring/Metode	5
Kap 3. Resultater og resultatvurdering	6
Kap 4. Oppsummering/Konklusjon/Videre planer	10
Referanser	11

Forord

Denne rapporten oppsummer arbeid som var gjennomført i prosjektet *Døves erfaring som foreldre*. Prosjektet hadde som mål å samle inn innsikt og erfaringer om hvordan tidligere generasjoner av døve foreldre har oppdratt sine barn i en tospråklig og flerkulturell familie. Målet var å vurdere hvilken kunnskap tidligere generasjoner av døve foreldre har om det å oppdra hørende barn, og hvordan denne kunnskapen kan videreformidles til neste generasjon. Prosjektet er et pilotprosjekt og to elementer skal avklares gjennom dette prosjektet. Det ene er å kontrollere at utvalgt metode kan fungere i et fullstendig prosjekt. Det andre er å avklare hvilke emner som bør tas opp i et fullstendig prosjekt, hvor et større antall foreldre vil delta.

Sammendrag

Prosjektets mål var å samle inn innsikt og erfaringer fra tidligere generasjoner av døve foreldre om å oppdra sin hørende barn i en tospråklig og flerkulturell familie. Prosjekt er et pilotprosjekt med formål å prøve ut etnografisk intervju metode og emner som er relevant for nåværende døve foreldre.

Prosjektet gjennomførte to forskjellige intervju med til sammen syv døve foreldre til hørende barn som er voksne/tenåringer. Et intervju var individuelt og det andre var et gruppeintervju. Begge intervju typer viste seg å være gunstig for prosjektets formål. Gruppeintervjuet bidro til samspill mellom deltakerne og dialog og resulterte til en rikere informasjon enn det som kunne ha kommet frem ved individuelle intervju. Men individuelt intervju har en egen verdi, mer egnet til private emner som sannsynligvis ikke kunne snakkes om i gruppen.

Prosjektet tok opp emner om språkbruk i tospråklige familier, hvordan det er å være døve foreldre i storsamfunnet der få kan tegnspråk, og hvordan familiene kan være aktive deltakere i både døvesamfunnet og lokalsamfunnet. Intervjuene fremhevet erfaringer som kan være nyttige for nye døve foreldre. Det ble bekreftet ved at data ble presentert til en gruppe nybakte døve foreldre, og resulterte i god diskusjon og refleksjon fra gruppen om deres tanker og ønsker omkring foreldrerollen og det å være døve foreldre.

Data innsamlet fra prosjektet skal brukes som undervisningsmaterieell for Ål folkehøyskoles kurs for døve foreldre av hørende barn. Gjennom foreldrekurs på Ål folkehøyskole, kan prosjektet nå omtrent 400-500 medlemmer av døve familier årlig. Siden dataene er basert på en liten gruppe informanter, er informasjonen best presentert som grunnlag for gruppediskusjon, og ikke som fasit basert på en grundig undersøkelse av en representativ gruppe døve foreldre i Norge.

Pilotprosjektet har en bekreftet metode og emner som kan tas opp i et nytt prosjekt. Det anbefales at prosjektet fortsetter som et fullstendig prosjekt, med datainnsamling fra en bredere gruppe informanter. Et nytt prosjekt skal få en bredere oversikt over døve foreldres

erfaringer i forskjellige bomiljø, regioner i Norge, familietyper (tradisjonelle kjernefamilier, eneforsørgere, osv.) og bedre oversikt fra en gruppe som bedre gjenspeiler det sosioøkonomiske mangfoldet i døvesamfunnet. I tillegg, erfaring fra prosjektet viser at livssyklusperspektiv bør integreres i et slikt prosjekt, og intervjuene skal tas med familier med barn i forskjellige alder.

Kap 1. Bakgrunn for prosjektet/Målsetting

Alle foreldre opplever en endring i deres liv når det første barnet kommer til verden. De fleste foreldre synes det er en positiv utfordring, døve foreldre som hørende foreldre. Alle foreldre prøver å finne ut hvordan de best kan oppdra deres barn til å bli gode mennesker og gode samfunnsborgere. Foreldre henter inn informasjon fra alle slags kanaler: fra venner og familie, til tidskrifter og websider rettet mot nye foreldre. Ikke alle døve foreldre får nytte av den samme ressursen som hørende foreldre, fordi ikke alt materiell er tilgjengelig for mennesker med tegnspråk som primærspråk. Voksne døve i dag har ikke alltid en familie, så informasjon fra disse kanalene er begrenset for noen av dem. For de som har tilgang til informasjon skrevet på norsk, er informasjonen nyttig for en del av deres opplevelse som døve foreldre: hvordan sette grenser for barna og andre alminnelige ting de fleste nye foreldre opplever. Men det finnes en del andre opplevelser av det å være døve foreldre, opplevelse man ikke kan få fra vanlige kanaler.

Over 95% av døve foreldre har hørende barn. Deres behov for innsikt i å oppdra hørende barn, finnes ikke i tidskrifter eller på TV-programmer. Mange døve foreldre kan snakke om det med andre døve i samme vennekrets, men disse foreldrene er ofte på samme alder og har barn i samme aldersgruppe. Som nybakte døve foreldre må en finne ut av dette hver gang en ny aldersgruppe får barn. Innsikt og erfaring fra tidligere generasjoner av døve foreldre er ikke formidlet videre til nye generasjoner. Prosjektets forutsetning var at det ikke skal være nødvendig å "finne opp hjulet" på nytt for nye aldersgrupper av foreldre. Tidligere generasjoner av døve foreldre har sannsynligvis hatt samme opplevelse som nåværende døve foreldre og har funnet løsninger som døve foreldre i dag kan nyte godt av.

Prosjektet hadde som mål å intervju en bred gruppe døve foreldre fra hele landet og lage en DVD med erfaringer som kan gis til nye foreldre. Men prosjektet fikk betydelig mindre midler enn det ble søkt om. I konsultasjon med søkerorganisasjon, og i tråd med råd fra ExtraStiftelsens fagutvalg, ble prosjektet omstilt til et pilotprosjekt. Pilotprosjektet hadde som formål å prøve ut etnografiske intervjuer som metode og å se om emner tatt opp er relevant for nåværende døve foreldre. I stedet for en DVD, vil erfaringene høstet gjennom intervjuer bli brukt i gruppediskusjon på kurs for døve foreldre, drevet av Ål folkehøyskole og kurscenter for døve.

Kap 2. Prosjektgjennomføring/Metode

Prosjektet valgte etnografisk erfaringsbaserte samtaler som fremgangsmåte for datainnsamling. Siden dette er et pilotprosjekt med begrenset omfang, var det bare aktuelt med ett individuelt intervju og en gruppesamtale med seks personer (til sammen syv informanter). Alle var døve foreldre som i dag har tenåringer eller voksne hørende barn. Gruppesamtalen var likt delt, kjønnsmessig, og alle bor eller har bodd i Oslo eller Vestfold. Geografisk valg var gjort for å maksimere antallet potensielle informanter som passer i prosjektets målgruppe. Mens et fullstendig prosjekt vil kunne intervju flere grupper fra forskjellige steder i landet, ville pilotprosjektet fokusere på døve foreldre, som innenfor døvemiljøet, er kjent som en ressurs for andre foreldre, og også begrenset seg til Oslo-området.

Gruppesamle kontra individuell samtale: Erfaring fra prosjektet viser at begge intervjutyper har sine fordeler. Noen av spørsmålene egner seg best til gruppediskusjon, som spørsmål om foreldres samarbeid med institusjoner som skole, fritidsorganisasjoner og andre samfunnsaktører. Her kommer det frem mange felles opplevelser. Det var godt samspill mellom informantene under gruppeintervju, og de fleste informantene ville kommentere hverandres historier med egen historie. Resultatet var en rikere datainnsamling og intervjutiden ble nesten dobbelt så lang som planlagt. Det var deltakere som ønsket å forlenge intervjutiden, og prosjektleder måtte gi informantene tid til "siste ord" før intervjuet fikk avslutte. Med slik erfaring, kan gruppeintervju sies å være vellykket som en god intervjumetode for døve informanter. Et medlem av referansegruppen, med erfaring på tegnspråklige intervju, hadde lignende positive erfaringer med gruppeintervju-formatet. Men det finnes også emner der det kan passe bedre med individuelle intervju. Spørsmål om familieliv og forhold mellom familiemedlemmer kan sies å egne seg beste i individuelle intervju. Da kan informantene velge å være åpne om eventuelt ubehagelige emner, uten å risikere å måtte være for åpen for andre informanter. Et nytt prosjekt ville brukt begge typer av intervju med foreldre.

Video av intervju på tegnspråk: Det er viktig at prosjektteamet for fremtidige prosjekt har personer med kompetanse i videoopptak av tegnspråklige intervjuer og at kameraperson har morsmåls- eller nesten lik morsmålskompetanse i tegnspråk. Det var tilfelle i dette pilotprosjektet, og erfaring viser at det var avgjørende for å unngå tekniske problemer ved datainnsamling i tegnspråk. Prosjektet brukte to videokameraer, et rettet mot prosjektleder, og det andre mot informantene. Disse to opptakene ble så redigert til én video. Da kan man se både spørsmål og svar. En slik prosess var nødvendig for å kunne analysere innsamlet data på en effektiv måte. Ved gruppeintervju, måtte informantene sitte i en halvsirkel for at alle skulle kunne se hverandre, og kamera måtte ha et nært nok bilde av deltakerne for at deres tegnspråk skulle kunne oppfattes på video. Prosjektet valgt å ha maks tre av seks informanter avbildet av gangen, for å få til et stort nok bilde av hver informant. Det krever at kameramann har nok tegnspråkkompetanse til å beherske ikke-manuelle/verbale

tilbakemeldingssignaler som viser hvem som er den neste som skal si noe, og rette kamera mot personen før den begynner. Å oppfatte slike signaler krever en høy grad av tegnspråklig kompetanse.

Kap 3. Resultater og resultatvurdering

Mange interessante erfaringer kom fram om familielivet i familier med døve foreldre. Her skal noen viktige observasjoner oppsummeres under følgende emner: informanter, språkbruk og møte med storsamfunnet.

Informanter: Målet med valg av informanter til pilotprosjektet var å få en gruppe som kunne formidle deres erfaringer som døve foreldre til hørende barn. Alle informantene var mellom 40 og 55 år og de syv informantene representerte seks familier til sammen. Av deres barn, var 80% tenåringer eller voksne, med mer enn halvparten av disse over 18 år. Nesten alle informantene har 20 års, eller mer, erfaring med å være foreldre til hørende barn. Unntaket var en informant med eldste barn på 17 år. Alle familiene hadde en eller to døve foreldre under barnas oppvekst. Alle, unntatt en informant, hadde døve eller tunghørte tegnspråkbrukere som partner under barnas oppvekst. Alle, unntatt en enslig forsørger, hadde barna hjemme hos seg på fulltid i oppveksten. Seks av de syv familiene hadde to døve/tunghørte foreldre under mesteparten av barnas oppvekst.

Det skal noteres at det ikke var hensikten til pilotprosjektet å få til en gruppe informanter som var *representativ* for døve foreldre eller døve familier i Norge for øvrig. Denne gruppen informanter hadde en mer homogen sosial bakgrunn og høyere utdanningsnivå enn både den øvrige norske befolkning og døvesamfunnet i Norge.¹ Et fremtidig (utvidet) prosjekt vil ha en mer heterogen gruppe foreldre fra flere steder i Norge. Under intervju, kommenterte en av informantene at et nytt prosjekt skulle ta med døve foreldre fra et bredere spektrum av sosioøkonomisk bakgrunn innenfor døvesamfunnet.

Språkbruk i familien: Begge intervjuene begynte med et åpent spørsmål: "Hva er det viktigste rådet du kan gi til nye døve foreldre"? Og det samme svaret kom entydig og spontant frem som første svar i begge intervju: "Bruk tegnspråk med barna dine"! Noen av informantene i gruppeintervjuet uttalte at det var kommunikasjon som var av mer betydning enn språkvalg, men under videre samtale kom det fram at tegnspråk var av overordnet betydning for flytende kommunikasjon mellom barn og foreldre. Informantene med voksne barn i dag, som ikke brukte tegnspråk til barna sine da de var små, uttrykte anger for deres språkvalg, fordi det tok vekk mulighetene for barna å være mer flytende i tegnspråk. Erfaringer fra en annen studie, som har intervjuet hørende barn av døve foreldre, bekrefter også nødvendigheten av å bruke tegnspråk. Noen av informantene i dette studiet fortalte at

---

¹ http://www.ssb.no/utdanning_tema/

mangel på tegnspråk var og er en hindring for dypere kommunikasjon mellom dem og deres døve foreldre (både i oppveksten og nå når de er voksne).²

Alle informantene peker ut norsk tegnspråk som språket de foretrekker til daglig bruk, men oppfølgingsspørsmål viser at familiene til denne gruppen informanter hadde en heterogen språkbruk hjemme. Seks av syv informanter har også brukt talespråk hjemme, ved siden av tegnspråk. Prosjektet spurte ikke om, til hvem og i hvilken grad norsk talespråk var brukt, og på hvilken måte disse to språkene av ulik modalitet var brukt. Det som kom frem var at talespråk var brukt minst "av og til" av informantene i hver av de syv familiene representert i undersøkelsen. Deres hørende barn brukte hovedsaklig norsk til hverandre, unntatt hvis de var i samtale med foreldrene.

Noen av informantene hadde husholdninger der det er brukt et fremmed tegn- eller talespråk og/eller mer enn et tegnspråk eller talespråk. Ingen av deltakerne tok opp emne om fremmedspråk hjemme, men det bør være en del av fremtidige undersøkelser. Per i dag vet vi lite om språkformidlingen i døve husholdninger som bruker fremmedspråk, enten tegnspråk eller talespråk. Selv om familien bevisst har valgt en heterogen språkbruk, var tegnspråk fortsatt av overordnet betydning for informantene.

Det kan sies at informantene hadde et bevisst og reflektert perspektiv om flerspråklighet i familien. Her er begrepet "flerspråklighet" brukt for å referere til norsk tegnspråk, og talespråk på enten bokmål eller nynorsk. Middagsbordet er et sentralt samlingspunkt for mange familier. I svar på spørsmål om dette, fortalte informantene at de ofte reflekterte over språkbruk rundt middagsbordet. Foreldrene uttalte at de var bevisst på at de måtte ta initiativ til samtale og samtaleemner for å få til en tegnspråklig samtale. Av og til, lot foreldre være og tillate barna å snakke med hverandre på norsk ved middagsbordet. Foreldre var klar over at slik atferd skapte to forskjellige samtalegrupper ved middagsbordet: foreldre som snakket til hverandre på tegnspråk og barna som snakket med hverandre på norsk. Informanter i familiene med to døve foreldre aksepterte slik språkdeling uten å gi den negativt eller positivt verdi. Det var fortalt av en informant at av og til måtte foreldre bruke den tiden til å snakke med hverandre, og barna med hverandre. De informanter som var den eneste døve i husholdning hadde en mer negativ fortolkning av middagsamtaler på talespråk. De uttalte at det var mer utfordrende å følge med hele samtalen og at frustrasjonen kunne renne over.

Det kom frem at tegnspråk var ellers en naturlig del av de fleste husholdninger og at språket brukes der foreldre og barna er samlet. Informanter fortalte varmt om gode minner fra familiestunder der alle var samlet i fellesaktiviteter og alle brukte tegnspråk. Å være aktive og omsorgsfulle foreldre var ansett som viktigste oppdrag, og *om foreldre brukte tegnspråk med barna*, ville det være et naturlig fellesspråk for familien.

---

² Paul Preston *Mother Father Deaf: Living Between Sound and Silence* Cambridge: Harvard University Press (1994), 96-100.

Møte med storsamfunnet. De fleste informanter synes de var godt respektert av andre foreldre og omgivelser som foreldre. Men de måtte jobbe aktivt for å være synlige og ha mulighet til å delta i skole og fritidsarrangementer rundt barna.

Viktige punkter som kommet fram under intervjuer:

Informasjon er viktig. Informanter mente det var viktig og alltid bruke anledninger til å informere andre foreldre om døvhet, tegnspråk og døves liv. De fleste anbefaler å bruke foreldremøtet i barnehagen og skolen til å informere andre foreldre. Informasjonen kunne være ren praktisk, men likevel av stor nytte. For eksempel, informasjon om hvordan hørende foreldre skal kommunisere med døve foreldre og at de kan ta kontakt med den døve forelder via SMS eller e-post.

Være aktive foreldre. De fleste informanter fortalte at det var viktig å være tilstede under skolearrangementer, særlig når barna er i barnehagen eller barneskolen. Den gruppen informanter prioriterte deltakelse i skolearrangementer over andre typer arrangementer som idrettsaktiviteter. De fleste informanter var bevisst bruker av tegnspråktolk på møter og arrangementer, men tilgang til tolk var problematiske for mange. Mangel på tolkedeckning er akutt på kveldstid, noe som har kommet frem i historiene fortalt.³

Informanter fortalte at det var viktig å ha en tegnspråktolk til stede under foreldre samtaler eller andre møter. Det var best å utsette møter hvis man ikke fikk tolk. Informanter frarådet sterkt mot bruk av barn som reservetolk dersom en ikke fikk tolk til foreldresamtale eller andre møter.

Råd fra informanter var å gjøre det motsatte der det er et arrangement hvor barna skal presentere seg selv. Da skal foreldre være tilstede, uansett om det er en tegnspråktolk tilstede eller ikke. Informanter var imot å la være å delta når tolk ikke er tilgjengelig til skolens juleforestilling, for eksempel. Den overordnede verdi var at barna skal se at foreldrene er tilstede. Men erfaringer fra informanter var ikke enerådige. En informant opplevde at barnet var fornøyd da forelder var tilstede under forestilling og at forelder ikke trengte å være der for sosiale samvær med andre etterpå. Andre informanter oppmuntret yngre foreldre til å gjøre mer enn å bare være tilstede. Noen informanter har erfaring med å delta aktivt i foreldreutvalg og organisasjonsgrupper til forskjellige

---

³ *Tolkeutredningen 2008, Framtidens tolke- og kommunikasjonstjeneste for døve, døvblinde og hørselshemmede*, s. 77. Lastes ned ved <http://www.nav.no/84183.cms>

"I 2008 var dekningsgraden generelt for tolking på 78 prosent, dvs at hver femte bruker som melder inn et tolkebehov ikke får dekket dette." fra *NOU 2010: 5, Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering*, Kapittel 12.5 Tolking. Lastes ned ved <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/nouer/2010/nou-2010-5/13/5.html?id=602795>

arrangementer. Når de satt seg midt i dette, kom kontakt med andre foreldre i gang, fordi da var den døve forelder umulig å unngå!

Formidlingsverdi av erfaringer hos tidligere generasjoner av døve foreldre. En bekymring ved oppstart av prosjektet var at informasjon samlet fra en tidligere generasjon av døve foreldre skulle vise seg å være mindre nyttig for nyere foreldre på grunn av samfunnsendringer over tid. Eksempler på endringer er den omfattende bruken av mobiltelefoner, SMS, sosiale nettverker, og annen virtuell kommunikasjonsteknologi.

For å ytterligere kontrollere nytteverdien av informasjon for dagens foreldre, ble resultatene fra prosjektet delt med en gruppe nye døve foreldre til hørende barn. Gruppen var deltakere på foreldrekurs på Ål folkehøyskole og kurscenter for døve. Ingen av foreldrene hadde barn eldre enn 3 år i 2012, så alle var relativt nybakte foreldre. Emner og erfaringer fra intervjuer var formidlet via gruppediskusjon. Resultatet var at de nye foreldrene fant informasjonen nyttig med hensyn til utvikling av deres rolle som foreldre og som diskusjonsgrunnlag for videre refleksjoner over deres kommende utfordringer.

Bekymringen om overføringsverdi har vist seg å være ubegrunnet. For det første var informanter i pilotprosjektet fortsatt unge nok til å ha brukt SMS og annen virtuelle kommunikasjonsteknologi med sine tenåringsbarn. Og den andre grunnen er det faktum at å være døv og å ha hørende barn – å være en språklig og sensorisk minoritet innenfor storsamfunnet— er konsekvent mellom generasjonene.

En mulig forskjell mellom informanter og denne gruppen av nye foreldre er knyttet til status. De nye foreldrene var opptatt av å etablere sin status som foreldre for sine barn. En betydelig del av disse foreldrene fortalte historier om å møte skeptiske holdninger fra hørende familiemedlemmer og personell ved barnehager og helsestasjoner om deres evne til å ta vare på deres barn—bare fordi de var døve. De fikk spørsmål knyttet til hvordan deres barn skal lære talespråk, deres evne til å ta vare på sine barn hvis de ikke kunne høre dem, og lignende spørsmål. De yngre foreldrene følte de måtte svare på en måte som etablerte dem som kompetente foreldre i andres øyer. De måtte vise til andre at de hadde strategier på plass for å håndtere situasjoner som var vanlig for alle foreldre. Noe de ikke måtte ha gjort om de ikke var døve.

Informantene fra pilotprosjektet fortalte ikke om noen lignende bekymringer med hensyn til deres status som foreldre, selv etter direkte spørsmål fra prosjektleder. De fortalte om utfordringer som døve i storsamfunnet, men ikke at andre ikke har ansett dem som kompetent foreldre. Informantene fortalt at de følte lærere og naboer respekterte deres myndighet som foreldre for sine barn. Det kan hende at det er knyttet sosioøkonomiske status til informantene, som er høyere enn for befolkning for øvrige. Men en annen forklaring er at informantene har gått forbi det stadium i livet der omgivelsene deres var skeptiske til hvordan en døv familie skal oppdra hørende barna. Informantene trenger ikke lenger å bevise seg selv som foreldre. Beviset var nå hos deres voksne barn som har vis seg å være

"normalt". Isteden for en *generasjonsforskjell*, avdekket sammenligningen mellom informanter og nye foreldre et *livssyklusperspektiv* om det å være døve foreldre. Nylig etablerte foreldre trenger å konfronteres med audistiske holdninger basert på misforståelser av døves liv. Ettersom deres barn blir eldre og etablerer seg som "normalt" i storsamfunnets øye, letter presset på foreldrene. Dette livssyklusperspektivet er en viktig læring fra prosjektet, og bør tas med videre i andre prosjekter om døve familier.

Kap 4. Oppsummering/Konklusjon/Videre planer

Data innsamlet fra prosjektet skal brukes som undervisningsmateriale for Ål folkehøyskoles kurs for døve foreldre av hørende barn. Gjennom foreldrekurs på Ål folkehøyskole kan prosjektet nå omtrentlig 400-500 medlemmer av døve familier årlig. Siden data er basert på en liten gruppe informanter er informasjonen best presentert som materiell for gruppediskusjon og ikke som fasiter basert på en grundig undersøkelse av en representativ gruppe døve foreldre i Norge.

Erfaring fra prosjektet og livssyklusperspektiv beskrevet ovenfor fører til flere konklusjoner.

1. Generasjonsforskjeller er ikke en vesentlig hindring for informasjonsverdi. Erfaringene fra døve foreldre av tidligere generasjoner har anvendbarhet for nye foreldre. Dette pilotprosjektet åpner dermed opp for et større prosjekt som kan ta med flere emner, et bredere utvalg av informanter og formidling via tegnspråklige media.

Pilotprosjektet intervjuet foreldre fra Oslo og Vestfold. Erfaring fra pilotprosjektet viser at lokalmiljøet har mye å si for hvilke taktikker døve foreldre bruker for å oppdra hørende barn. Med hensikt i å få en bred oversikt over døve foreldres erfaringer i forskjellige bomiljø, skal et nytt prosjekt besøke en representativ seleksjon av bosetningstyper (fra enebolig til blokkleiligheter), regionkulturer, og de forskjellene i tilbudene gitt til døve i de forskjellige regionene. I tillegg skal det forsøkes å få frem forskjellige familietyper (tradisjonelle kjernefamilier, eneforsørger, osv.), og en gruppe informanter mer representativ for sosioøkonomisk status i døvesamfunnet i Norge.

2. Det er behov for en bredere undersøkelse om døve foreldres opplevelse til forskjellige tider i familielivet, fra familieopprettelse til barnas inngang til voksen liv. En slik studie ville avdekke erfaringer spesifikke for ulike viktige perioder i familieliv. Et slikt perspektiv kan godt integreres i prosjektet beskrevet overfor.

3. Nyetablerte foreldre er i dag overlatt til sine egne initiativer når de møter audistiske holdninger om deres foreldreevne. Det kan være behov for en verktøypakke for nye døve foreldre med strategier og tiltak til hvordan å takle samfunnets skeptiske holdninger.

4. Det kan hende at døve familier som bruker mer enn ett tegn- eller talespråk hjemme har en annerledes opplevelse enn de som bruker kun norsk og norsk tegnspråk. Situasjon for

disse familiene, som bruker et fremmed tegnspråk og/eller et fremmed talespråk hjemme, bør undersøkes mer.

Disse fire konklusjonene peker alle på behovet for en utvidelse av dette pilotprosjektet i to eller tre fullstendige prosjekter som utforsker opplevelsene av et bredt spekter av døve foreldre og døve familier.

Referanser

Paul Preston. *Mother Father Deaf: Living Between Sound and Silence* Cambridge: Harvard University Press, 1994.

NOU 2010: 5, *Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering*, Kapittel 12.5 Tolking. Lastes ned ved <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/nouer/2010/nou-2010-5/13/5.html?id=602795>

Tolkeutredningen 2008, Framtidens tolke- og kommunikasjonstjeneste for døve, døvblinde og hørselshemmede. Lastes ned ved <http://www.nav.no/84183.cms>